

FARKAS ATTILA MÁRTON:

Filozófia előtti filozófia
Szimbolikus gondolkodás
az ókori Egyiptomban

Látszólag periférikus, keveseket érintő könyvet vehetünk kézbe Farkas Attila Márton jóvoltából – a látogatás azonban csal. Hiszen a filozófia előtti filozófia kérdésének összekapcsolása az óegyiptomi bölcsélet lehetőségeivel már önmagában is figyelemre méltó vállalkozás. A teológián és a kultúra keretein belül jelennek meg ugyanis azok a nézőpontok, amelyek a majdani görög világban, más formavariációk ígézetében a bölcsélet szeretetét jelentik. Így azt az átmenetet, sajátos gondolkodásbeli változást jeleníti meg szerzőnk, amely a mitikus-mágikus és a „tudományos” filozófia felségterületén játszódott le.

A könyv kiindulópontja, hogy az egyiptomi intellektus, leíró szimbólumaival egyetemben, a képi gondolkodás kérdéséhez kötődik. Mindez azt a finom megkülönböztetést is magával hozza, hogy a kép ebben az esetben nemcsak a gondolkodás leírásának nyelve, hanem magáé a gondolkodásé is. Ez párhuzamba állítható azzal a jelenkori problémánkkal, hogy a képek nyelve miként alkalmas az elvont-gondolati kommunikációra. Vagyis azzal, hogyan játszódik le a kultúrában sokak szerint bekövetkező ikonikus

fordulat, amely a multimédiумok elterjedésének köszönhető.

A képi szimbólumok természetrajzának bemutatása egyáltalán nem öncélú. Az ókori egyiptomi kultúra többszemponú vizsgálata jelzi az emberi gondolkodás alapvető és általános mozgásformáit is, amelyből rendre kibomlanak a könyv lapjain a különböző kérdések. Milyen határok húzhatók filozófia és „implicit filozófia” között? Milyen teret ad a képekkel írt bölcsélet az absztrakt fogalomalkotás számára? Milyen alakváltozatait különböztethetjük meg az egyiptomi gondolkodásnak?

Farkas Attila Márton nyitva hagyja a kérdéseket. Nem akar végérvényes választ adni (miként valószínűleg nem is adható) a filozófia és nem filozófia (tudomány, vallás, művészet stb.) határait illetően, pusztán bemutatja az egyiptomi bölcséletkezdemények jellegzetes vonásait. Plasztikus elemzéseket olvashatunk arról, hogyan „szóltak” Egyiptomban létezőről és nemlétezőről, mit jelentett számukra a szkepszis vagy miképpen is értendő a mágia lételmélete. S az is jól formált keretben vetül elénk, hogy a képekkel írt bölcsélet hieroglif-rendszerében milyen viszonyban állt kép és írás vagy éppen milyen módon értelmezhető a képi nyelv mint meta-nyelv. De az egyiptomi gondolkodás változó természetét is nyomon követhetjük a szimbólumok játéka kapcsán, aminek szép példái a képi

antropomorfizmusok (Gab földisten és Nut égistennő) vagy az akarat bölcséletének megtestesülése (a hieroglifák mágiája). Ezekből pedig szinte maguktól értetődően következnek olyan, ma is napirenden lévő kérdések, mint a nyelvi játékok kapcsán feltárható dolog–nyelv viszony vagy név és forma egybejátszása és különbözősége.

Rendkívül tanulságos és továbbgondolásra érdemes az epilógus, ahol a betű csodájának, kultuszának és rejtett atomizmusának színét és visszaját egyaránt vizionálhatjuk. A színe a képi gondolkodás alig kitapintható, ám mégis létező határait utal, s ezt érzékelteti a munka egésze. A visszája pedig a kritikában ölt testet, a multikulturalizmus széttöredezett és teljességre egyáltalán nem törekvő ideologikumával összefüggésben. Ám mindez annak a történeti folyamatnak a láttatása nyomán lép elénk, aminek keretében a hang és betű késő antik kultusza, a vele egybefonódott képnélküliség s az általa megidézett irracionális a transzcendens felé, az elvont, Egyetlen Isten felé mutat, jelentős mértékben meghatározva az emberiség azt követő kultúráját.

Az már ránk mért feladat, hogy vissza tudjuk-e állítani hang, betű és kép egymásmellettiségét, valamint képesek vagyunk-e ismét a gondolkodás lényegi kérdéseire összpontosítani. Ebben segíthet a filozófia előtti filozófia útkeresése,

s a jelen könyv nagy ívű probléma-felvetése is.

BOHÁR ANDRÁS

(*Typotex Kiadó, Budapest, 2003,*
338 oldal, 3300 Ft)

Mindentudás Egyeteme III.

Szóval ott tartottam, hogy a *Mindentudás Egyeteme* (ME) könyvsorozatról mindennél érdekesebb, ám gyakorlatilag lehetetlen recenziót írni. Innen folytatom. Ha a múltkor (Szépirodalmi Figyelő, 2004/3.) általános értékelést próbáltam megfogalmazni az első két kötetéről, kifejtve, hogy igyekeztem miért van eleve kudarcra ítélve, most hadd válasszak ki egyetlen előadást, amely által megvilágítható az ME vállalkozásának szükségessége s egyúttal sikeressége.

Elsődlegesen humán érdeklődésű ember lévén az lett volna kézenfekvő, ha irodalmi vagy nyelvészeti témájú előadást választok. Kínálja magát Esterházy Péter kötetnyitó, lebilincselő szövege, amely a szavak csodálatos életéből merít – ez volna hát az irodalom, és az ember kísértve, sőt felhíva érzi magát, hogy ne is tudományos írásnak, bocsánat, előadásnak, hanem szép- (ha néha csúnya is) irodalmi szövegnek tekintse,